

**O'SMIRLARDA KASBIY IDENTIFIKATSIYANI
SHAKILLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI**

Rashodova Sharifa Otabek qizi

*Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 32-umumiy o'rta ta'lim maktabining
psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'smirlik davrida kasbiy identifikatsiyaning shakllanish jarayoni, uning psixologik va ijtimoiy omillari hamda zamonaviy ta'lim muhitida qo'llanilayotgan innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. O'smir shaxsining kasb tanlash jarayonida o'zini anglash, qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, shuningdek, tashqi muhit ta'siri muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada kasbiy identifikatsiyani rivojlantirishda raqamli texnologiyalar, kasbiy yo'naltirish dasturlari, psixologik treninglar va interaktiv metodlarning samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, o'smirlarda mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyat hissini shakllantirish va kelajak kasbga nisbatan ongli munosabatni rivojlantirishning dolzarb masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, kasbiy identifikatsiya, kasb tanlash, psixologik rivojlanish, kasbiy yo'naltirish, innovatsion metodlar, raqamli texnologiyalar, shaxs rivoji, motivatsiya, qiziqish va qobiliyat, psixologik trening, interaktiv ta'lim

Bugungi globallashuv va tezkor ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida jamiyat taraqqiyoti ko'p jihatdan yosh avlodning kasbiy salohiyati va ongli ravishda kasb tanlashiga bog'liqdir. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs rivojining muhim bosqichi bo'lib, aynan shu davrda individ o'zining qiziqishlari, qadriyatlarini, qobiliyatlarini va hayotiy maqsadlarini aniqlashga intiladi. Shu sababli o'smirlarda kasbiy identifikatsiyani shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik va psixologik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega dolzarb muammo sifatida qaralmoqda.

Kasbiy identifikatsiya — bu shaxsning o'zini muayyan kasb egasi sifatida anglash jarayoni bo'lib, u o'z ichiga kasbga bo'lgan qiziqish, moyillik, motivatsiya

hamda kasbiy qadriyatlarning shakllanishini qamrab oladi. O'smirlik davrida ushbu jarayon murakkab va ko'p omilli xarakterga ega bo'lib, unda oila, maktab, tengdoshlar muhiti, ommaviy axborot vositalari hamda zamonaviy raqamli texnologiyalar muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, bugungi kunda kasblar spektrining kengayib borayotgani va yangi kasb turlarining paydo bo'lishi o'smirlar oldida to'g'ri tanlov qilish masalasini yanada murakkablashtirmoqda.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri — o'quvchilarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ularni hayotiy muhim qarorlar, xususan, kasb tanlashga tayyorlashdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, o'smirlarda kasbiy identifikatsiyani rivojlantirishda innovatsion pedagogik yondashuvlar, psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hamda interaktiv metodlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, kasbiy yo'naltirishga oid treninglar, diagnostik metodikalar, mentorlik dasturlari va raqamli platformalar orqali o'smirlarga individual yondashuvni ta'minlash mumkin.

Shuningdek, o'smirlarning kasbiy o'zini aniqlash jarayonida ularning individual-psixologik xususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Har bir o'smirning qiziqishlari, temperament tipi, intellektual darajasi va ijtimoiy tajribasi turlicha bo'lgani sababli, kasbiy identifikatsiyani shakllantirishda differensial yondashuv talab etiladi. Bu esa o'z navbatida psixologlar, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligini taqozo etadi. Mazkur maqolada o'smirlik davrida kasbiy identifikatsiyani shakllantirishning nazariy asoslari, unga ta'sir etuvchi omillar hamda zamonaviy metod va texnologiyalarning samaradorligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, o'smirlarga kasb tanlash jarayonida amaliy yordam ko'rsatishning samarali yo'llari yoritilib, ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

O'smirlik davri shaxs rivojining murakkab va o'ziga xos bosqichi bo'lib, bu davrda individning o'z "Men" konsepsiyasi shakllanadi, ijtimoiy rollarni anglash va kelajak hayot yo'lini belgilashga intilish kuchayadi. Aynan shu davrda kasbiy identifikatsiya jarayoni faol kechadi. Kasbiy identifikatsiya o'smirning o'zini muayyan kasb egasi sifatida tasavvur qilishi, o'z imkoniyatlari va qiziqishlarini

anglash asosida kasb tanlashga tayyorlanishi bilan tavsiflanadi. Bu jarayon uzluksiz rivojlanib boruvchi psixologik hodisa bo'lib, unda shaxsning ichki motivlari va tashqi ijtimoiy omillar o'zaro ta'sirda bo'ladi.

Kasbiy identifikatsiyaning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni shartli ravishda ichki va tashqi omillarga ajratish mumkin. Ichki omillarga o'smirning qiziqishlari, qobiliyatlari, temperament xususiyatlari, o'z-o'zini baholash darajasi va motivatsiyasi kiradi. Masalan, yuqori darajadagi ichki motivatsiyaga ega o'smirlar o'z qiziqishlariga mos kasb tanlashga intiladilar va mustaqil qaror qabul qilishga moyil bo'ladilar. Aksincha, o'ziga ishonchi past bo'lgan o'smirlarda kasb tanlash jarayoni qiyin kechadi va ular ko'proq tashqi ta'sirlarga beriluvchan bo'ladilar.

Tashqi omillar esa oila muhiti, ta'lim muassasalari, tengdoshlar guruhi, ijtimoiy stereotiplar va ommaviy axborot vositalari orqali namoyon bo'ladi. Oila, ayniqsa, kasb tanlashda muhim ijtimoiy institut sifatida katta rol o'ynaydi. Ko'plab hollarda ota-onalar o'z farzandlarining kasbiy yo'nalishini bevosita yoki bilvosita belgilab beradilar. Bu esa ba'zan o'smirning shaxsiy qiziqishlari bilan mos kelmasligi natijasida ichki ziddiyatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli ota-onalarning qo'llab-quvvatlovchi va yo'naltiruvchi, lekin majburlamaydigan pozitsiyasi muhim hisoblanadi.

Zamonaviy jamiyatda kasbiy identifikatsiyani shakllantirishda innovatsion metod va texnologiyalarning o'rni tobora ortib bormoqda. Xususan, raqamli platformalar, kasbiy testlar, onlayn kurslar va virtual amaliyot imkoniyatlari o'smirlarga turli kasblar haqida kengroq tasavvurga ega bo'lish imkonini bermoqda. Masalan, kasbiy yo'naltirishga oid psixodiagnostik testlar orqali o'smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxs xususiyatlari aniqlanib, ularga mos kasblar tavsiya etiladi. Bu esa kasb tanlash jarayonini ilmiy asoslangan va tizimli tarzda tashkil etishga yordam beradi.

Bundan tashqari, interaktiv ta'lim metodlari ham o'smirlarning kasbiy o'zini anglashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Rol o'ynash (rol-play), keys-stadi (case study), loyiha asosida o'qitish (project-based learning) kabi metodlar o'quvchilarda real

hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali kasbiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Ushbu metodlar o'smirlarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va kasbiy faoliyatga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi.

Psixologik treninglar ham kasbiy identifikatsiyani rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Trening jarayonida o'smirlar o'z kuchli va zaif tomonlarini anglaydilar, muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradilar hamda kelajak rejalari haqida aniq tasavvur hosil qiladilar. Ayniqsa, “Men kimman?”, “Kelajakdagi kasbim”, “Maqsad sari qadam” kabi trening mashg'ulotlari o'smirlarning o'zini anglash darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kasbiy identifikatsiyani shakllantirishda mentorlik va kouching yondashuvlari ham muhim ahamiyatga ega. Tajribali mutaxassislar tomonidan beriladigan maslahatlar, real ish faoliyati bilan tanishish imkoniyati o'smirlarda kasbga nisbatan realistik tasavvurni shakllantiradi. Bu esa noto'g'ri kasb tanlash ehtimolini kamaytiradi va shaxsning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, zamonaviy yondashuvlar o'smirlarda “soft skills” — ya'ni kommunikativlik, jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, moslashuvchanlik kabi universal ko'nikmalarni rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratadi. Chunki bugungi mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishish nafaqat kasbiy bilimlarga, balki shaxsiy kompetensiyalarga ham bog'liqdir. Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda kasbiy identifikatsiyani shakllantirish ko'p bosqichli va kompleks jarayon bo'lib, u zamonaviy pedagogik, psixologik va texnologik yondashuvlarni uyg'unlashtirishni talab etadi. Ushbu jarayonda individual yondashuv, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va innovatsion metodlardan samarali foydalanish muhim omil hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'smirlik davrida kasbiy identifikatsiyani shakllantirish murakkab, ko'p omilli va tizimli yondashuvni talab qiluvchi jarayondir. Ushbu jarayon shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, ijtimoiy muhit ta'siri hamda zamonaviy ta'lim imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq holda kechadi. O'smirning o'z qiziqishlari, qobiliyatlari va qadriyatlarini anglash darajasi uning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashida muhim omil

hisoblanadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, kasbiy identifikatsiyani samarali shakllantirishda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy innovatsion metodlardan foydalanish yuqori natijadorlikni ta'minlaydi. Xususan, psixologik diagnostika, interaktiv ta'lim metodlari, trening mashg'ulotlari, mentorlik dasturlari hamda raqamli texnologiyalar o'smirlarning kasbiy o'zini anglash jarayonini faollashtiradi. Bu esa ularda mustaqil qaror qabul qilish, o'z imkoniyatlarini real baholash va kasbga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, o'smirlarda kasbiy identifikatsiyani rivojlantirishda oila, maktab va jamiyatning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslandi. Ota-onalarning qo'llab-quvvatlovchi pozitsiyasi, pedagoglarning yo'naltiruvchi faoliyati va psixologlarning professional yordami uyg'unlashganda, o'smirning kasbiy o'zini aniqlash jarayoni ancha samarali kechadi. Shu bilan birga, o'smirlarda zamonaviy mehnat bozori talablariga mos ravishda universal ko'nikmalarni rivojlantirish zarurligi ham alohida ta'kidlandi. Umuman olganda, o'smirlarda kasbiy identifikatsiyani shakllantirishni takomillashtirish uchun kompleks yondashuvni joriy etish, individual xususiyatlarni inobatga olish hamda zamonaviy pedagogik va psixologik texnologiyalardan keng foydalanish muhim hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy-amaliy ishlar yosh avlodning kelajakda to'g'ri kasb tanlashi va jamiyatda o'z o'rnini topishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019.
2. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
3. Davletshin M.G. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Rubinshtein S.L. Osnovy obshchey psixologii. – Moskva: Piter, 2015.

5. Leontiev A.N. Faoliyat, ong, shaxs. – Moskva: Politizdat, 2016.
6. Super D.E. The Psychology of Careers. – New York: Harper & Row, 1990.
7. Holland J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Careers. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1997.
8. Savickas M.L. Career Construction Theory and Practice. – USA: American Psychological Association, 2013.
9. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. – Toshkent, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va ta'lim sohasiga oid me'yoriy hujjatlar.
11. Zaxirov Sh.S. Kasbiy yo'naltirish asoslari. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021.
12. OECD. Skills for Jobs Database Report. – Paris: OECD Publishing, 2021.